

Gjuro Arnold o domoljublju

Skuhala Karasman, Ivana

Source / Izvornik: **Filozofska istraživanja, 2012, 32, 205 - 210**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:261:891554>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-26**



Repository / Repozitorij:

[Repository of the Institute of Philosophy](#)

Ivana Skuhala Karasman

Institut za filozofiju, Ulica grada Vukovara 54, HR-10000 Zagreb
ivana_skuhala@net.hr

Gjuro Arnold o domoljublju

Sažetak

Hrvatski filozof, pjesnik i pedagog Gjuro Arnold (1853.–1941.) tematizira domoljublje u kratkom djelu *Etika i poviest koje je objavljeno u Zagrebu 1879. godine te u svom govoru »Jedinstvena hrvatska narodna kultura«* iz 1909. godine. Svoje stavove o domoljublju on preuzima od engleskog filozofa i sociologa, oštrog kritičara domoljublja, Herberta Spencera (1820.–1903.). U radu će tako biti izneseno i Spencerovo razumijevanje domoljublja. Pod domoljubljem Arnold podrazumijeva osjećaj ponosa koji pojedinac ima prema cjelini kojoj pripada. On smatra kako pretjerano domoljublje u narodu pobuđuje taštinu i težnju za neosnovanim zadiranjem u tuđe pravo, a posljedica toga jest pobjeda ili poraz. S druge strane, slabo domoljublje izaziva egoistične želje drugih strana.

Ključne riječi

Gjuro Arnold, domoljublje, Herbert Spencer

Uvod

Gjuro Arnold¹ u svom djelu *Etika i poviest* koje je objavljeno u Zagrebu 1879. godine ukratko tematizira domoljublje. O ljubavi prema vlastitom narodu Arnold će ponovno progovoriti 1909. godine u svom govoru »Jedinstvena hrvatska narodna kultura«² koji je održao kao predsjednik Matice hrvatske. Svoje stavove o domoljublju, kao što će dalje u tekstu biti pokazano, Arnold je većim dijelom preuzeo od H. Spencera.³

1

Gjuro Arnold rođen je 1853. godine u Ivancu kraj Varaždina, a umro je 22. veljače 1941. godine u Zagrebu. Bio je hrvatski filozof, pjesnik, profesor na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, predsjednik Matice hrvatske te član JAZU-a. Djela: *Etika i poviest* (1879.), *Zadnja bića. Metafizična rasprava* (1888.), *Logika za srednja učilišta* (1888.), *Psihologija za srednja učilišta* (1893.), *Filozofija, prirodne nauke i socijologija (Riječ u prilog metafizici)* (1899.), *Prvi predsjednički govor u MH* (1902.), *Govor predsjednikov, Izvještaj Matice hrvatske za upravnu godinu 1902. i 1903.* (1904.), *Umjetnost prema znanosti* (1906.), *Može li umjetnost zamijeniti vjeru* (1908.), *O psihologiji bez duše* (1909.), *Monizam i kršćanstvo* (1909.), *Jedinstvena hrvatska narodna kultura* (1909). Više o životu i djelu Gj. Arnolda vidi: Branko Despot, *Filozofija Đure Arnolda*, Institut za filozofiju

Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 1976., te Damir Barbarić, »Gjuro Arnold«, u: Franjo Zenko (ur.), *Novija hrvatska filozofija*, Školska knjiga, Zagreb 1995., str. 129–195.

2

Ovaj govor objavljen je u *Glasi Matice hrvatske*, god. IV, br. 10, Zagreb, 25. 3. 1909. Više o ovom govoru vidi: Zlatko Posavac, »Gjuro Arnold kao estetičar u kontekstu kontroverza Moderne«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 33–34 (1991), str. 5–80.

3

Herbert Spencer rođen je 27. travnja 1820. godine u Derbyju u Engleskoj, a umro je 8. prosinca 1903. godine u Brightonu u Engleskoj. Bio je filozof, sociolog, političar, socijalni darvinist.

Arnoldovo razumijevanje domoljublja u djelu *Etika i poviest*

Tematiziranje problema domoljublja u Arnoldovoj filozofskoj misli započet ću navodom iz njegovog djela *Etika i poviest*:

»To su politični fanatici. Oni misle, da je njihov politički smjer od absolutne vrijednosti, a oni sami da su nepogrješivi. To je i razlogom, da u njih nema ni traga presudjivanju etičnomu. Politički fanatici griješe jednako proti svim idejama etičnim kao i fanatici vjerski.«⁴

Ovaj navedeni tekst koji govori o fanatizmu, o kojem Arnold promišlja u pret hodno spomenutom djelu neposredno prije poglavlja o domoljublju, dobar je uvod za razumijevanje njegovog ranog promišljanja pitanja domoljublja, što ću kroz izlaganje i pojasniti. No krenimo od samog pitanja domoljublja, odnosno patriotizma, koje kroz povijest filozofske misli nije bilo prečesta tema, barem do unazad zadnjih tridesetak godina.⁵ Tek u ovo recentno vrijeme pokazuje se kako se pitanje domoljublja može i mora promišljati, odnosno promatrati kao etičko pitanje. Sam Arnold u svom djelu ukazuje na potrebu promišljanja domoljublja kao etičkog pitanja stotinjak godina ranije. U nešto širem kontekstu njegovo razumijevanje domoljublja kao etičkog pitanja vidljivo je kroz njegovo promišljanje veze etike i svih oblika ljudskog djelovanja, što se ističe već u samom naslovu njegove disertacije, koja je kasnije pod istim naslovom objavljena i kao knjiga, *Etika i poviest*. O mogućoj vezi etike i povijesti, ali i o njihovoj stvarnoj vezi u Arnoldovoj filozofiji Despot će u svojoj knjizi *Filozofija Đure Arnolda* reći:

»Etika i povijest, ukoliko nisu 'iznutra' povezane tako, da ono etičko sačinjava bit povijesti a ono povijesno bit etičkoga, razilaze se u manje-više međusobno nezavisne oblasti-discipline, što se naknadno, iz nekih izvanjskih, nefilozofijskih razloga, mogu povezivati bilo pomoću historiziranja etičkog, historije etike i historičnosti etičkog, bilo u vidu etificiranja povijesti (...)«⁶

pri čemu će dodati kako se shvaćanje povijesti može svesti bilo na »prirodno-znanstveno«⁷ shvaćanje, bilo na »spekulativno-metafizičko«⁸ shvaćanje. Ova dva shvaćanja će povijest sagledavati bilo kao »prirodno-nužni proces«,⁹ bilo kao da je povijest »čisto umska konstrukcija«¹⁰ u stvari »sistem čudoređa«.¹¹ Arnoldovo stajalište se pri tome nalazi negdje između navedenih krajnosti, pa se za njega može reći kako se »(...) u praktičnoj filozofiji odlučio za stanovište koje posreduje između spekulativno konstruiranog identiteta etosa i povijesti, s jedne, i prirodnoznanstvenog historizma s druge strane.«¹² Ovakvo stajalište koje Arnold zastupa u svom djelu *Etika i poviest* proizlazi iz činjenice kako se povijest promatra kao očitovanje volje, što omogućuje da se povijest i etos povežu, ako ne kao nešto istovjetno, onda kao oni koji se »nalaze u nekoj vrsti, (...) razvojnog identiteta.«¹³ Veza etike i povijesti još ne objašnjava vezu domoljublja i etike. Domoljublje je stanje, odnosno kako Arnold kaže, »čuvstvo ponosa«¹⁴ koji u svom potpunom, radikalnom, odnosno ekstremnom obliku »onemogućuje etične presude«.¹⁵ Ovdje dolazimo do domoljublja kao etičkog problema, tj. do pitanja koje se i danas kod promišljanja domoljublja pojavljuje kao aktualno: kako je moguće uskladiti zahtjeve domoljublja, kao onoga koje je podložno partikularnom sustavu normativnosti koji vrijedi samo za članove određene skupine, s univerzalnim etičkim zahtjevima? Ovo pitanje može se proširiti i na pitanje etičke opravdanosti domoljublja, odnosno pojedinih oblika domoljublja. Domoljublje se za Arnolda, u svom ekstremnom obliku kao »skrajni patriotizam«,¹⁶ pojavljuje kao uzrok nepravednog djelovanja. Činjenica da se iz osjećaja ponosa djeluje na takav način da se pripadnici određene skupine, što je u ovom slučaju

određeno pripadnošću zajedničkoj domovini, preferiraju, dok se oni koji ne pripadaju istoj stavljaju u drugorazrednu poziciju, dovodi do djelovanja kojim se nanosi nepravda. Djelovanje koje se ravna prema ovako naznačenim načelima domoljublja etički je neprihvatljivo djelovanje, odnosno, nije ga moguće opravdati s pozicije etičkog univerzalizma. Ovdje se dolazi do polazišnog navoda, koji pokazuje kako djelovanja koja proizlaze iz političkog i/ili vjerskog fanatizma nisu spojiva s idejama etičnosti, što se može proširiti i na nešto što ću uvjetno nazvati *domoljubnim fanatizmom*.

Kako sam prethodno napomenula, Arnoldov se stav nalazi između dviju krajnosti: između razumijevanja povijesti kao prirodnog nužnog procesa, s jedne strane, i razumijevanja povijesti kao čiste umske konstrukcije, s druge strane. Za razliku od gore navedenog stajališta prema kojem se Arnold u svojim promišljanjima povijesti nalazi između dviju krajnosti, kod promišljanja domoljublja se dobrim dijelom oslanja na Spencera, odnosno okreće se prema onoj krajnosti koja će naglašavati povezanost ljudskoga i prirode te nužnost prirodnih zakonitosti i za ljudsko djelovanje. Arnold će na kraju svoje eksplikacije razumijevanja domoljublja naglasiti kako su »[n]azori o domoljublju, što smo ih ovdje razvili, crpljeni (...) iz Spencera.«¹⁷

Spencerovo razumijevanje domoljublja

Spencerova pozicija kod promišljanja društvenih odnosa, pa tako i etičkih pitanja, može se označiti kao sociobiologija: pozicija koja društvene pojave promatra kao odraz biološke osnove čovjeka, pri čemu se biologijski aspekti Spencerova promišljanja društvenih odnosa mogu najjednostavnije svesti na pojam *evolucije* kao općeprirodnog procesa koji vrijedi za sve organizme od jednostaničnih do čovjeka, ali i za društvo koje se promatra kao organski sustav. Formula evolucije, kako je izražava Spencer, može se svesti na formulu prema kojoj je evolucija proces promjena iz neodređenog, nepovezanog, homogenog stanja u određeno, povezano, heterogeno stanje.¹⁸

4
Gjuro Arnold, *Etika i poviest*, Tiskara Dioničke tiskare, Zagreb 1879., str. 50.

5
Domoljublju odnosno patriotizmu kao filozofskoj temi nije se pridavalo puno pažnje sve do osamdesetih godina dvadesetog stoljeća kada ova tema počinje dobivati na značaju. Vidi: Igor Primoratz, Aleksandar Pavković, »Introduction«, u: Igor Primoratz, Aleksandar Pavković (ur.), *Patriotism – Philosophical and Political Perspectives*, Ashgate Publishing Company, Burlington 2007., str. 1.

6
B. Despot, *Filozofija Đure Arnolda*, str. 77.

7
Ibidem, str. 78.

8
Ibidem.

9
Ibidem, str. 77.

10
Ibidem, str. 78.

11
Ibidem.

12
Ibidem.

13
Ibidem.

14
Gj. Arnold, *Etika i poviest*, str. 51.

15
Ibidem, str. 52.

16
Ibidem.

17
Ibidem, str. 53.

18
»Evolucija je u isto vrijeme promjena od homogenog prema heterogenom te od neodređenog prema određenom, zajedno s napredova-



Sama evolucija ima nekoliko različitih značenja u Spencerovu djelu. Jedno od mogućih razumijevanja evolucije svodi se na promišljanje kako se u evoluciji događa proces promjena od egoizma prema altruizmu.¹⁹ Osim evolucije, pri razumijevanju domoljublja i djelovanja koje je potaknuto domoljubnim osjećajima Spencer naglašava pitanje opravdanja djelovanja. Motiv djelovanja pri tom ne može biti sveden na domoljubne porive koji nemaju prihvatljivo opravdanje. Kao primjer možemo uzeti Spencerov stav o sudjelovanju britanskih vojnika u invaziji u Afganistanu. Spencer ne pokazuje suosjećanje spram britanskih vojnika koji se nalaze u pogibelji, pojašnjavajući svoj stav sljedećim riječima:

»Kada se ljudi iznajmljuju kako bi ubijali druge ljude prema naredbi, ne pitajući o pravednosti njihova djelovanja, nije me briga ukoliko su i oni sami ubijeni.«²⁰

Pitanje opravdanja djelovanja i njegova pravednost nije pri tome svediva na partikularni interes jednog naroda koji bi bio na uštrb drugih, odnosno ne može se prikriti domoljubljem.

Arnoldovo razumijevanje domoljublja, kako to on i sam napominje, većim je dijelom preuzeto od Spencera. To se prije svega odnosi na promatranje domoljublja između kategorija altruizma i egoizma. Ovo je kod Arnolda vidljivo na temelju postavljanja analogije između domoljublja na razini naroda i egoizma na razini pojedinca: »Patriotizam jest u naroda ono isto, što je egoizam u pojedinca.«²¹ Bez obzira na njegovo oslanjanje na Spencera, Arnoldovo razumijevanje domoljublja treba staviti u širi kontekst razumijevanja etike i povijesti, odnosno razumijevanja pravednosti. Kroz vezu pravednosti s djelovanjem može se vidjeti kako se djelovanje bilo koje vrste kod Arnolda nikako ne može svoditi samo na nužnost djelovanja u skladu s prirodnom nužnošću, već se ono kod moralnog djelovanja postavlja kao nužnost »uzrokovana svetom pravednosti.«²² Ovime se ponovno pokazuje kako je njegovo razumijevanje domoljublja, izvedeno iz Spencerova učenja, nemoguće svesti samo na nužnost »fizičnog zakona«,²³ pri čemu se etička dimenzija domoljublja ne razumije jedino kroz evolucijsku promjenu od egoizma prema altruizmu već je domoljublje potrebno promatrati i u kontekstu moralne nužnosti koja je podložna »svetoj pravednosti.«²⁴ Ova druga komponenta razumijevanja domoljublja, u kojoj se razumijevanje domoljublja odmiče od prirodno-evolucijske osnove i sve više se oslanja na sagledavanje djelovanja pojedinca unutar zajednice, kao duhovne zajednice, vidljivije je u kasnijem Arnoldovom promišljanju domoljublja.

Arnoldovo razumijevanje domoljublja u govoru »Jedinstvena hrvatska narodna kultura« iz 1909.

U svom govoru »Jedinstvena hrvatska narodna kultura«²⁵ koji je održao 1909. kao predsjednik Matice hrvatske Arnold se u promišljanju stanja u onodobnoj hrvatskoj narodnoj kulturi obračunava s onim aspektima umjetničke produkcije koji se podvode pod nazivom *moderna*, ali i s idejom kozmopolitizma. Zanimljiv je upravo njegov stav prema idejama kozmopolitizma i domoljublja koji se provlači kroz ovaj govor. Arnold zauzima kritičku poziciju pri promišljanju kozmopolitizma, što je vidljivo iz sljedećeg:

»No protiv nacionalističkoga obradivanja literature nijesu samo neki književnici, nego i svi tako zvani građani svijeta. Po mnijenju ovih trebalo bi uopće brisati sve razlike i osebine narodne, jer su tobož na spačku ostvarenju više ideje, naime ideje čovječnosti.«²⁶

Kritika i neodobranje usmjereni su prema pokušajima da se izbrišu razlike koje postoje među narodima, o čemu kaže: »(...) narodne [se] razlike i osobine ne smiju nivelirati, jer bi takvo niveliranje imalo nužno za posljedicu da bi narod duševno osiromašili i zahirili.«²⁷ U tom kontekstu promišljanja utjecaja modernističkih struja u umjetničkoj književnosti, pokazuje Arnold poziciju koja se jednim dijelom razlikuje od one pozicije koja je bila prisutna u njegovom ranijem djelu *Etika i poviest*. Ovdje je vidljiva sklonost naglašavanja pozitivnih aspekata osjećaja privrženosti vlastitom narodu, odnosno posredno veće privrženosti duhovnim tvorevinama koje pripadaju vlastitom narodu:

»A napokon je činjenica da narodi svoje tvorevine redovito najviše vole, za tvorevine srodnika već se manje zagrijavaju, a prema tuđima da su često sasvim hladni.«²⁸

Iz svega navedenoga Arnold pokušava pokazati kako su osjećaji vezani uz domovinu često najdublji izvor stvaralačkog nagona. A kroz promišljanje odnosa umjetničkog stvaranja i domoljublja, odnosno osjećaja kozmopolitizma, dolazi Arnold u konačnici do zaključka kako »(...) ideju čovječanstva najviše i najbolje ostvaruje onaj, koji čovječanstvo ljubi u svom vlastitom narodu.«²⁹

Pripadnost vlastitom narodu i povezanost koja postoji s vlastitim narodom, kao i borba za *narodno biće*, pri čemu će pojedinac s drugim sunarodnjacima tvoriti *organsko jedinstvo*, odnosno »organizam«,³⁰ jedini je način pripadanja pojedinca čovječanstvu kao cjelini i ujedno je jedini način doprinosa ostvarenja ideje čovječnosti. No ovo ujedno predstavlja i »najsvetiju dužnost svakog naroda«.³¹

Zaključak

Premda je moguće pronaći dodirne točke razumijevanja domoljublja u Arnoldovom djelu *Etika i poviest* i njegovom kasnijem govoru »Jedinstvena hrvatska narodna kultura« prije svega u određenju samog domoljublja kao osjećaja privrženosti zajednici kojoj se pripada prema rođenju, daleko se više ističe

njem od jednostavnoga prema složenom ona je napredovanje od zbrke prema redu i od neodređenog rasporeda prema određenom rasporedu.« Herbert Spencer, *First Principles*, D. Appleton and Co., New York 1886., § 129.

19

»Herbert Spencer, koji je oblikovao ovaj pogled, reći će da će se s razvojem civilizacije egoizam postupno povlačiti pred altruizmom te će društveni rat svih protiv sviju biti zamijenjen mirom.« Mary Midgley, *The Ethical Primate*, Routledge, London–New York 1994., str. 124.

20

Herbert Spencer, *Facts and Comments*, D. Appleton and Co., New York 1902., str. 126.

21

Gj. Arnold, *Etika i poviest*, str. 51.

22

Ibidem, str. 54.

23

Ibidem.

24

Ibidem.

25

Tekst je izvorno objavljen u *Glasu Matice hrvatske*, god. IV., br. 10, Zagreb 1909., a ponovno je objavljen u knjizi govora i članaka: Đuro Arnold, *Vjera, filozofija i umjetnost*, Glas koncila, Zagreb 2007.

26

Ibidem, str. 241.

27

Ibidem, str. 242.

28

Ibidem.

29

Ibidem.

30

Ibidem, str. 244.

31

Ibidem, str. 243.

razlika koja je evidentna na vrijednosnoj razini. Dok se u prvom tekstu koji se nalazi unutar djela *Etika i poviest* domoljublje sagledava kao filozofski problem, kojem se pristupa s pozicije pitanja etičke ispravnosti, u drugom tekstu »Jedinstvena hrvatska narodna kultura« stav o domoljublju izražava se kroz diskurs populističkog govora. Ove različite pozicije odražavaju se i u razlici koja je vidljiva u Arnoldovu promišljanju domoljublja, a što je pokazano u ovom tekstu.

Literatura

Arnold, Gjuro, *Etika i poviest*, Tiskara Dioničke tiskare, Zagreb 1879.

Arnold, Gjuro, *Vjera, filozofija i umjetnost*, Glas koncila, Zagreb 2007.

Barbarić, Damir, »Gjuro Arnold«, u: Franjo Zenko (ur.), *Novija hrvatska filozofija*, Školska knjiga, Zagreb 1995.

Despot, Branko, *Filozofija Đure Arnolda*, Institut za filozofiju Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 1976.

Posavac, Zlatko, »Gjuro Arnold kao estetičar u kontekstu kontroverza Moderne«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 33–34 (1991), str. 5–80.

Primoratz, Igor; Pavković, Aleksandar, »Introduction«, u: Primoratz, Igor; Pavković, Aleksandar (ur.), *Patriotism – Philosophical and Political Perspectives*, Ashgate Publishing Company, Burlington 2007.

Spencer, Herbert, *First Principles*, D. Appelton and Co., New York 1886.

Spencer, Herbert, *Facts and Comments*, D. Appleton and Co., New York 1902.

Ivana Skuhala Karasman

Gjuro Arnold on Patriotism

Abstract

Gjuro Arnold (1853–1941), a Croatian philosopher, poet and pedagogue, discusses some topics on patriotism in his short work Ethics and History (Etika i poviest), published in Zagreb in 1879 and in his speech "Unique Croatian folk culture" ("Jedinstvena hrvatska narodna kultura") from 1909. His position on patriotism Arnold builds on the ideas of Herbert Spencer (1820–1903), a British philosopher and sociologist, and also a sharp critic of patriotism. In the paper I will present Spencer's understanding of patriotism. For Arnold patriotism is an emotion of pride which an individual has for the unity to which he belongs. Further, he argues that an excessive patriotism awakes vanity and tendency for groundless interference with other person's rights. The consequence of this is either a victory or a defeat. On the other hand, a weak patriotism provokes egotistic wishes from other sides.

Key words

Gjuro Arnold, patriotism, Herbert Spencer